

TÚLÉLÉS-PROFILOK

Művészek és nem művészek társadalmi megküzdési profiljának különbségei a 2020–21-es Covid járvány idején

[DOI 10.35402/kek.2021.1.9](https://doi.org/10.35402/kek.2021.1.9)

Absztrakt

Írásomban két társadalmi csoport – a művész diplomások és a magyar felnőtt lakosság – társadalmi megküzdési profilját hasonlítom össze a 2020–2021-es Covid járvány alatt elvégzett kérdőíves kutatás alapján. Társadalmi megküzdési stratégiáknak tekintjük a társadalom sajátos védelmi rendszerét, amely egyrészt segíti a bajba jutott egyén fennmaradását, másrészt az egyén „életben tartásán” keresztül biztosítja a társadalom fennmaradását is. A 2020–21-es COVID-19 járvány nemcsak az egyén megküzdési kapacitását teszi próbára, hanem csoportos, kisközösségi és társadalmi szintű alkalmazkodást is igényel. 2020. áprilisában összesen 713 fő töltötte ki a 90 kérdésből álló kérdőív csomagot. A statisztikai elemzések során jelentős és szisztematikus különbségeket tártam fel a két vizsgált populáció megküzdési repertoárjában. Az adatok alapján elmondhatjuk, hogy a művészek a felnőtt magyar lakossághoz képest gyakrabban alkalmazzák az *átértékelés-átkeretezés* (I.1.) stratégiáját, kevésbé *óvatosak* (I.5.), és az *időstratégiák helyes alkalmazása* (I.6.) közül erősebben támaszkodnak a hosszú távú tervezés fenntartó erejére. *A társas környezet segítségének elfogadása, a segítségnyújtás, az összefogás, a közös sors átélése* (II.1.), valamint a *mások érdekében tett aktivitások stratégiai nagyobb arányban figyelhetők meg a művész populációban*. Az *új ismeretek megszerzésére* (II.6.) a művészek azonban kevésbé támaszkodnak. A művészek gondolataiban valamivel gyakrabban fogalmazódik meg a *helyzetből való kilépés* (II.8.) lehetősége is. A művészek könnyebben támaszkodnak *a tradíciók erejére* (III.1.), *a védettségbe vetett hitre* (III.2.), *az életnek folytatódnia kell* (III.3.) hiedelmére és *az élet újraértékelésének* stratégiájára (III.9.) is. A művészek és a felnőtt magyar lakosság társadalmi megküzdési profiljában tapasztalt különbségeket a művészek személyiség típusára, gondolkodási sémáira, valamint a művészeti oktatás és a művészeti társas közegek sajátosságaira vezetem vissza. Eredményeim azt mutatják meg, hogy a különböző társadalmi csoportok sajátos, rájuk jellemző megküzdési repertoárral rendelkeznek, amely

különbségek egy-egy konkrét válság leküzdésében több szempontú megközelítést nyitnak, amely végző soron növeli a társadalom egészére nézve a megküzdési siker valószínűségét.

Abstract

My research compares the social coping strategy profiles of two independent populations in Hungary – the artist population with the adult population – during the 2020–21 Covid pandemic. Social coping strategies build up to society's special defense system, that on the one hand aids particular individuals to stay alive among the adverse circumstances of crises, on the other exactly through the mechanisms of keeping individuals alive, secures the prevalence of society itself. The crisis due to Covid-19 does not only tests the coping capacity of individuals, but also requires the proper adaptation of groups, smaller communities, and larger societies as well. During April 2020, 713 people filled in our 90 item questionnaire. Statistical analyses showed consistent and significant differences regarding the coping profiles of artists and non-artist adult populations. Data shows that artists more often rely on the following social coping strategies: reevaluation-reframing (I.1.), proper time management (I.6.) with long-term planning. But artists proved to be less careful (I.5.), and were less keen on new information (II.6.) when compared to non-artist adult population. I recorded higher incidence rate of certain peer-oriented strategies among artists, e.g. readiness to accept assistance from peers, offering assistance to others, referring to common destiny within the community (II.1.) and executing activities in the interest of other people (II.2.). Artists contemplate on escaping the situation (II.8.) more often than non-artists. And artists rely on the strengths of traditions (III.1.), on the belief of being protected by supernatural or spiritual agents (III.2.), on the belief of „the show must go on” and on the strategy of reevaluation of life itself (III.8.) more easily than others. I explain

these differences with the specific personality profiles characteristic to artists, with their mental schemata, the contents of art education, and with the social characteristics of particular art sectors. My findings emphasize that different social groups are equipped with specific coping repertoires. These differences open the possibility of a multi-angular approach to the actual crisis. And this multi-angularity after all strengthens the probability of society's coping success.

1. Bevezető

Doktori kutatásom témája az egyes krízis stratégiák és pályamódosítási trendek vizsgálata a művészeti végzettséggel rendelkezők körében. A művészeti végzettségűek pályáivét, társadalmi alkalmazkodási stratégiáit, valamint a művészeti pályáról indított karrierváltás tényezőit vizsgálom. Írásom ennek a készülő doktori kutatásnak egy fejezete. A Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Doktori Iskolájában témavezetőm Antalóczy Tímea, akinek ezúton is köszönöm inspiráló segítségét.

Kutatásom előzménye Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor 2007-es *Túlélési stratégiák, társadalmi adaptációs módok* című nagyívű kutatása. A szerzőpáros a 20. század magyar történelem traumáit és válságait túlélők beszámolóit alapján írtak le 25 különböző társadalmi szinten működő megküzdési, alkalmazkodási stratégiát. Társadalmi megküzdési stratégiának tekintjük a társadalomnak azt az emberi test immunrendszeréhez hasonló fenntartó és védelmi rendszerét, amely egyrészt segíti a bajba jutott egyes egyén fennmaradását, másrészt az egyén „életben tartásán” keresztül végső soron biztosítja a társadalom fennmaradását is (Kapitány – Kapitány 2007). A Kapitány-kutatásban feltárt túlélési stratégiák rendszerét továbbgondoltam, három kategóriát alakítottam ki, amely kategóriák a humán létezés három szintjét – az egyéni-intrapszichés szintet, valamint a társadalmi és a kulturális létsíkot – tükrözik. Az (I.) egyéni-intrapszichés megküzdési stratégiák fő kategóriájába soroltam az (I.1.) átértelmezés-átkeretezés stratégiáját, (I.2.) a saját erőbe vetett hitet, (I.3.) a biztonságos gyermekkorra való támaszkodás nyújtotta kiegyensúlyozottságot, (I.4.) az optimizmust és a pozitív szemléletet, (I.5.) az óvatosságot, (I.6.) az időstratégiák helyes alkalmazását, (I.7.) az eltökéltséget és a kitartást, valamint az (I.8.) a vitális kapacitás mozgósítását. A (II.) társadalmi közegű megküzdési stratégiák a következők:

(II.1.) a társas környezet segítése (kooperáció, szolidaritás, a sorsközösség megélése, a közösség erejére való támaszkodás), (II.2.) a mások érdekében véghezvitt aktivitások, (II.3.) a humanitás előtérbe helyezése, (II.4.) a kommunikációs mód megváltoztatása, (II.5.) a szerepváltás, (II.6.) az új ismeretek megszerzése, (II.7.) a teljes újrakezdés, (II.8.) a helyzetből való kilépés. A (III.) kulturálisan meghatározott megküzdési stratégiák fő kategóriáját pedig az alábbiak alkotják: (III.1.) a tradíciók erejére való támaszkodás, (III.2.) a védettségbe vetett hit, (III.3.) az életnek folytatódnia kell hiedelme, (III.4.) az alapértékekhez való ragaszkodás, (III.5.) a tartalékképzés, (III.6.) a több lábon állás, (III.7.) az egzisztenciális függetlenség megteremtése, (III.8.) a szabad akarat átélése, (III.9.) az élet újraértékelése. A társadalmi megküzdési stratégiák rendszerét az 1. táblázatban foglaltam össze. A 2020-as COVID-19 járvány kielégíti Kapitányék válság-definícióját, vagyis a járvány olyan közegészségügyi esemény, a politikai-gazdasági következményeivel együtt, amely nagyobb létszámú populációk túlélését fenyegeti vagy teszi nehezzé, és nemcsak az egyén megküzdési kapacitását teszi próbára, hanem csoportos, kisközösségi és társadalmi szintű alkalmazkodást is igényel. Kapitányék (2007) hipotézise szerint, ha léteznek társadalmi szintű túlélési, alkalmazkodási stratégiák, akkor éppen ilyen események közepette fognak megnyilvánulni. Jelen kutatásommal egy lépéssel közelebb kerülünk a társadalmi megküzdési stratégiák rendszerének megértéséhez, mert az azonosításukon kívül azt tűztem ki célul, hogy különböző populációkra jellemző társadalmi megküzdési profilokat azonosítsak. Elsőként a művész populáció és a magyar felnőtt lakosság – nem művészként élők és dolgozók – sajátos megküzdési profiljait hasonlítom össze. Hipotézisem szerint a művészek a magyar felnőtt lakossághoz képest jelentősen eltérő megküzdési repertoárral néznek szembe a COVID-19 keltette válsággal, amely statisztikai elemzésekkel és a megküzdési profilok eltérő vonalrajzával pontosan tetten érhető.

2. Módszer

Hipotézisem körbejárásához online kérdőíves kutatást terveztem. A Kapitány és Kapitány (2007) szerzőpáros által azonosított társadalmi túlélési stratégiáknak alkottunk meg G. Tóth Kinga pszichológus közreműködésével a *„Társadalmi alkalmazkodási stratégiák a 2020-as COVID-19 járvány*

1. táblázat: A társadalmi megküzdési stratégiák 3 fő kategóriája

I. Egyéni-intrapszichés megküzdési stratégiák	II. Társadalmi közegű megküzdési stratégiák	III. Kulturálisan meghatározott megküzdési stratégiák
I.1. Átértelmezés-átkeretezés	II.1. A társas környezet segítése	III.1. A tradíciók erejére való támaszkodás
I.2. Saját erőbe vetett hit	II.2. Mások érdekében tett aktivitás	III.2. Védettségbe vetett hit
I.3. Biztonságos gyermekkor	II.3. Humanitás előtérbe helyezése	III.3. Az életnek folytatódnia kell
I.4. Optimizmus és pozitív szemlélet	II.4. A kommunikációs mód megváltoztatása	III.4. Az alapértékekhez való ragaszkodás
I.5. Óvatosság	II.5. Szerepváltás	III.5. Tartalékképzés
I.6. Időstratégiák helyes alkalmazása	II.6. Új ismeretek megszerzése	III.6. Több lábbon állás
I.7. Eltökélttség és kitartás	II.7. Teljes újrakezdés	III.7. Az egzisztenciális függetlenség megteremtése
I.8. Vitális kapacitás mozgósítása	II.8. Helyzetből való kilépés	III.8. A szabad akarat átélése
		III.9. Az élet újraértékelése

idején” című kérdőívet. A kérdőív két részből áll: a társadalmi megküzdési stratégiákat megfogalmazó 64 tételből álló feladatválasztásos kérdőívet megelőzi egy 26 kérdésből álló kifejtős csomag, amelynek válaszait tartalomelemzésnek vettem alá. A kifejtős kérdésekkel az volt a célom, hogy a járvány idején felbukkanó társadalmi megküzdési stratégiákat a válaszadók saját szavaikkal is megfogalmazzák. A kérdőív kérdéseivel kitértünk arra is, hogy a művészeket milyen speciális aspektusokból érinti a járvány, hárul-e rájuk más típusú társadalmi szerepvállalás, mint a populáció más csoportjaira, és válaszadó művészeink milyen konkrét egyéni és társas aktivitásokat mutattak a 2020-as Covid-19 járvány idején.

A minta szociodemográfiai jellemzői

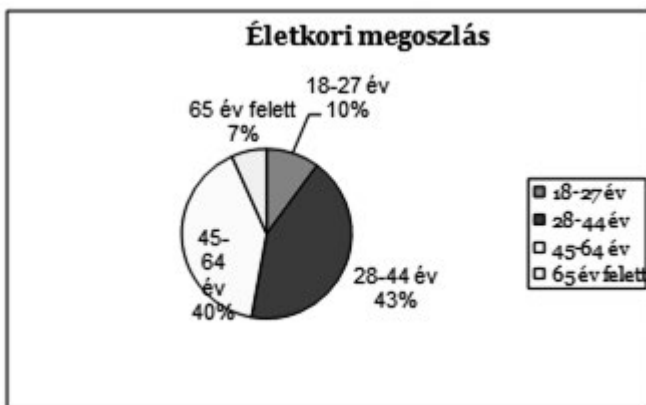
A kérdőívet 2020. április 14. és május 7. között 713 fő töltötte ki Budapesten és vidéken. A vizsgálathoz két populációt céloztam meg. Az egyik vizsgált populáció a 2020-as COVID járvány idején a kijárási korlátozások alá került felnőtt magyar lakosság. A másik populáció a művészeti végzettségűek köre. A 713 fős minta résztvevőinek kiválasztása

hozzáférhetőségi mintavétellel zajlott. A vizsgálatban azok a magyarországi lakosok vehettek részt, akik 18. életévüket betöltötték. A felső korhatárt nem jelöltem meg. A minta nem reprezentatív. Válaszadóink a kérdőíveket Google Forms formátumban online kapták meg, és online töltötték ki. A vizsgálat céljáról, az adatkezelés és az adatfelhasználás módjáról írásbeli tájékoztatást kaptak. A kérdőív kitöltését annak bármely pontján megszakíthatták. A kitöltött kérdőív beküldése a feltételek elfogadását, és a résztvevői beleegyezést jelentette.

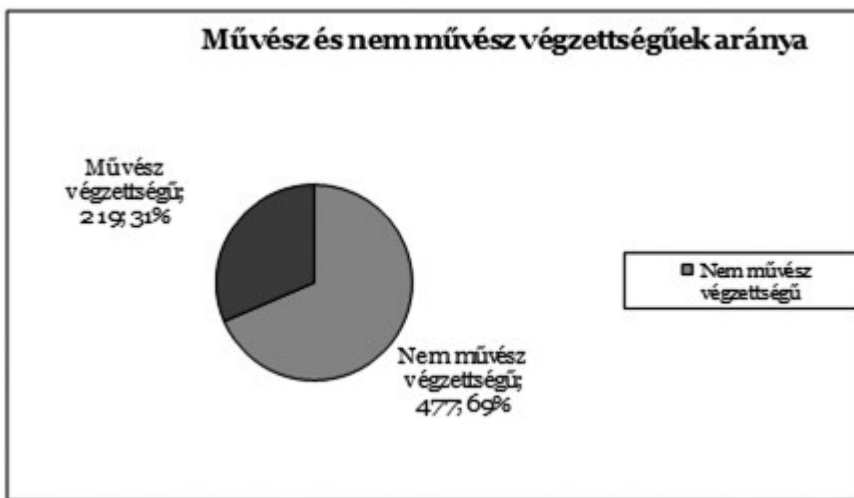
A minta életkori megoszlása az 1. ábrán látható. Legtöbben – a minta 83%-a – a tanulóaeiket már befejező, aktív felnőtt korosztályból adtak válaszokat.

A válaszadók 75,6%-a – 539 fő – nő, 24,4%-a – 174 fő – férfi. A válaszadók 0,7 %-a (5 fő) általános iskolát végzett, 2%-a (14 fő) szakiskolát, 9,7%-a (69 fő) szakközépiskolai végzettséggel rendelkezik, 10,7% (76 fő) gimnáziumi érettségivel. 27,2 % (194 fő) főiskolán BA vagy BSc szintű diplomát szerzett, további 36,5% (252 fő) egyetemi MA vagy MSc diplomával rendelkezik. 3,9% (28 fő) doktorált. A mintában a felsőfokú végzettségűek aránya felülreprezentált az össznépségen belül mért

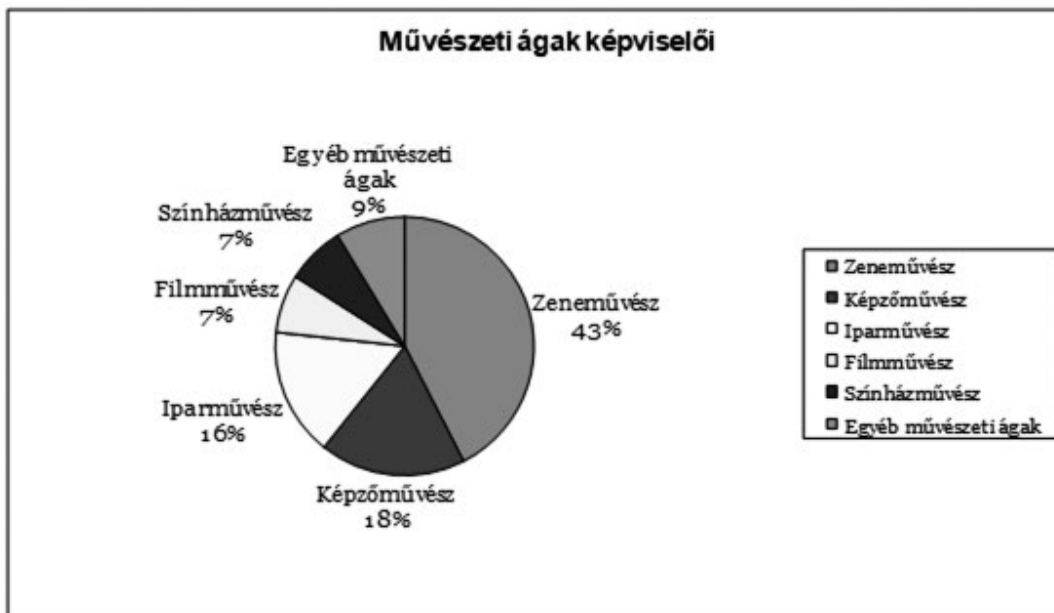
1. ábra: A minta életkori megoszlása

2. ábra: Művész és nem művész végzettségük aránya

3. ábra: A művészeti ágak képviselőinek eloszlása

iskolai végzettség arányaihoz képest. A KSH adatai szerint 2019-ben Magyarországon 15%-os volt az alapszintű végzettségük aránya, 59% a középfokú végzettségüké, és az össznépeség 26%-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel (Vukovich 2020:159).

A 713 fő válaszadó közül 219 személy (31%) rendelkezik művészeti végzettséggel (2. ábra). Ezen belül 43% zeneművészeti képzésű, 18% képzőművész, 16% iparművész, 7% filmművész végzettségű, 7% színművész, 9%-uk sorolta magát a kisebb létszámú művészeti ágazatokhoz, mint pl. a táncművészet, cirkuszművészet, népművészet, valamint az alkalmazott területekhez, mint pl. belsőépítész, grafika (3. ábra).

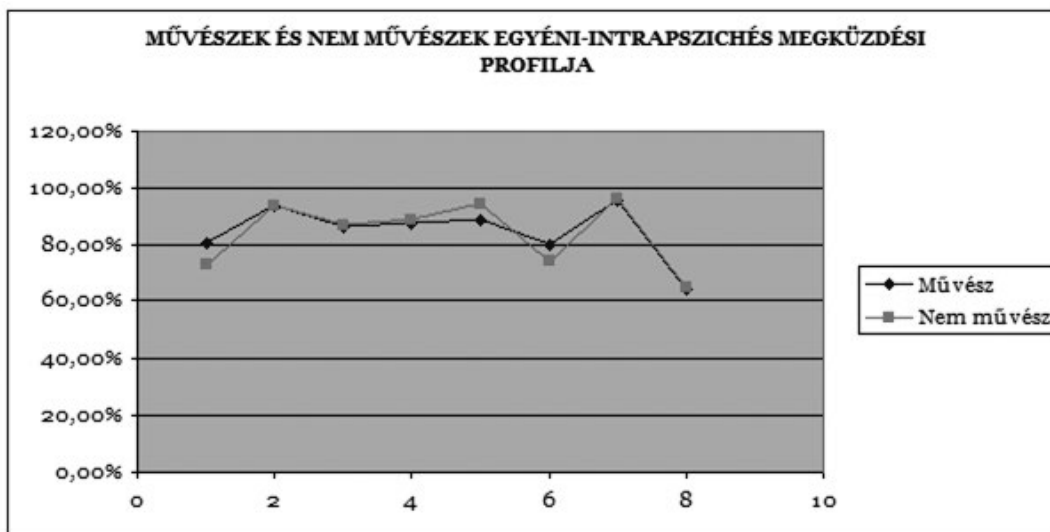
Mivel PHD kutatásom elsősorban a művész végzettségük pályáivét és krízis-stratégiáit célozza, ezért a mintában felülreprezentált a művészeti felsőfokú végzettségük aránya.

3. Eredmények

A művészként élők, valamint a nem művészként tevékenykedők, dolgozók társadalmi megküzdési profiljai között markáns és következetes különbségeket azonosítottam. A társadalmi megküzdési stratégiák I. főcsoportjában, az *egyéni-intrapszichés megküzdési stratégiák* között az alábbi skálákon kaptam szignifikáns különbségeket művészként élők, és a magyar felnőtt lakosság között: (I.1.) *átértelmezés – átkezeztetés*, (I.5.) *óvatosság*, és (I.6.) *időstratégiák*

helyes alkalmazása. Kérdőívünk *átértelmezés – átkezeztetés* (I.1.) skáláján két tétel mutatott statisztikai különbséget: 7,7%-al több művész gondolkodott el azon, hogy a járványhoz kapcsolható-e valamilyen tágabb értelemben vett, a hétköznapi életünkön túlmutató ok. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 4,951, $df = 1$, $p = 0,026$), a Cramer-féle V együttható nagyon gyenge, de szignifikáns kapcsolatot ($C = 0,084$, $p = 0,007$) mutat a művészlét és az átértékelés stratégiája között. Ezen túlmenően 5,6%-al több művész látja úgy, hogy a járvány miatt kialakult nehéz helyzetek, valamint a megoldásukból nyert tapasztalatok lehetőséget adnak nekik a fejlődésre. A khi-négyzet próba tendenciaszintű különbséget jelez a két változó között (khi-négyzet = 3,660, $df = 1$, $p = 0,056$). Az *óvatosság* (I.5.) skála érdekes eredményeket hozott. A skála mindhárom tételében a művészként élőkéről az derült ki, hogy kisebb létszámban tartják be a megelőzésre vonatkozó ajánlásokat. 5,7%-al kevesebb művész nyilatkozott úgy, hogy törekszik a megelőzésre vonatkozó előírások betartására. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 7,358, $df = 1$, $p = 0,007$), a Cramer-féle V együttható gyenge, szignifikáns kapcsolatot ($C = 0,103$, $p = 0,007$) mutat a két változó között. 3,4%-al kevesebb művész nyilatkozott úgy, hogy minden tőle telhetőt megtesz azért, hogy elkerülje a bajt. A khi-négyzet próba tendenciaszintű különbséget jelez a két változó között (khi-négyzet = 3,417, $df = 1$, $p = 0,065$). És 3,7%-al kevesebb művész nyilatkozott úgy, hogy óvatos és körültekintő lenne a járványhelyzetben. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 4,269, $df = 1$, $p =$

4. ábra: Művészek és nem művészek egyéni-intrapszichés megküzdési profilja

2. táblázat: Művészek és nem művészek közötti különbségek az egyéni-intrapszichés megküzdési stratégiák alkalmazásában

	1. Átérté- kelés	2. Saját erőbe vetett hit	3. Bizton- ságos gyerek- kor	4. Opti- mizmus	5. Óva- tosság	6. Időstra- tégiák helyes alkal- mazása	7. Eltő- kélttség kitartás	8. Vitális kapa- citás
Művészek	80,7%	93,9%	86,4%	87,7%	89%	80,3%	95,6%	64%
Nem művészek	73%	93,6%	86,9%	89,1%	94,7%	73,8%	96,6%	66,4%

0,04), a Cramer-féle V együttható nagyon gyenge, de szignifikáns kapcsolatot ($C = 0,078$, $p = 0,04$) mutat a művészlét és az óvatosság stratégiája között. A legáltalánosabban stratégia, az *időstratégiák helyes alkalmazása* (I.6.) terén a művészek a hosszú távú tervezésben bizonyultak tudatosabbnak. A felnőtt magyar lakossághoz képest 6,5%-al több művész gondolkodott el azon, hogy mit fog tenni a válság után. A khi-négyzet próba tendenciaszintű kapcsolatot jelez (khi-négyzet = 3,477, $df = 1$, $p = 0,062$).

Az *egyéni-intrapszichés társadalmi megküzdési stratégiák* (I.) gyakoriságának százalékos eloszlása a 4. ábrán látható, az adatok a 2. táblázatban olvashatók. A táblázat oszlopainak számozása a grafikon értékpontjait követi. A szignifikáns különbségeket bold betűstílussal jelöltem.

A megküzdési stratégiák II. fő kategóriájában a *társadalmi közegű megküzdési stratégiák* közül az alábbiakban mutatkozott statisztikai különbség művészek és a nem művészként dolgozó felnőtt magyar lakosság között: (II.1.) a társas környezet segítsége, (II.1.) segítségnyújtás, (II.1.) összefogás, (II.1.) közös sors, (II.2.) mások érdekében tett aktivitás, (II.6.) új ismeretek megszerzése, (II.7.) teljes újrakezdés, (II.8.) helyzetből való kilépés. A *társas környezet segítsége* (II.1.) alkála mindkét tételénél statisztikai különbségeket mutatnak az elemzések. 5,7%-al több művész kért olyan segítséget másoktól, amit korábban nem kért volna. A statisztikai próba tendenciaszintű különbséget jelez a két változó között (khi-négyzet = 3,660, $df = 1$, $p = 0,056$). És 13,4 %-al több művész kapott nem várt segítséget a válság kezdete óta. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 11,438, $df = 1$, $p = 0,001$), a Cramer-féle V együttható gyenge, szignifikáns kapcsolatot ($C = 0,128$, $p = 0,001$) mutat a művészlét és a társas környezet segítsége között.

A *segítségnyújtás* (II.1.) alkála mindhárom tetele szignifikáns különbséget jelez a művészek és a nem művészek között. 10,3%-al több művész nyilatkozott arról, hogy a közvetlen környezetében nyújtott olyan segítséget másoknak, amelynek a szintje túlmutat az átlagos hétköznapokban szokásos segítségnyújtás szintjén. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 6,552, $df = 1$, $p = 0,01$), a Cramer-féle V együttható gyenge, de szignifikáns kapcsolatot ($C = 0,097$, $p = 0,01$) mutat a két változó között. 12,7%-al több művész vette észre magán azt, hogy a válság kezdete óta keresi a lehetőségét, hogy másoknak segítsen. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 9,970, $df = 1$, $p = 0,002$), a Cramer-féle V együttható gyenge, szignifikáns kapcsolatot ($C = 0,120$, $p = 0,002$) mutat. És 6,3%-al több művész vette észre, hogy ha segít valakin, az neki is örömet okoz. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 6,015, $df = 1$, $p = 0,014$), a Cramer-féle V együttható gyenge, de szignifikáns kapcsolatot ($C = 0,093$, $p = 0,014$) mutat a művészlét és a segítségnyújtás között. Az *összefogás* (II.1.) tételénél is az derül ki, hogy 12,4%-al több művész kezdeményezett vagy vett részt olyan összefogásban, amely segít a válság kezelésében. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 9,497, $df = 1$, $p = 0,002$), a Cramer-féle V együttható gyenge, de szignifikáns kapcsolatot ($C = 0,117$, $p = 0,002$) mutat a művészlét és az összefogás stratégiája között. Valamint 2,3%-al több művész ért egyet azzal, hogy az emberek összefogása sokat segíthet a válság kezelésében. A khi-négyzet próba tendenciaszintű kapcsolatot mutat (khi-négyzet = 2,921, $df = 1$, $p = 0,087$). A *közös sors* (II.1.) tekintetében 8,3%-al több művész érzi megnyugtatónak azt, hogy a környezetükben mások is hasonló problémákkal néznek szembe. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 4,287, $df = 1$, $p = 0,038$), a Cramer-féle V együttható nagyon gyenge, szignifikáns kapcsolatot

5. ábra: Művészek és nem művészek társadalmi közegű megküzdési profilja

($C = 0,078$, $p = 0,038$) mutat a művészlét és a közös sors átélése között. És 5,3%-al több művész érzi megnyugtatónak azt, hogy nemcsak Magyarországon zajlik a járvány. A khi-négyzet próba tendenciaszintű kapcsolatot mutat (khi-négyzet = 2,810, $df = 1$, $p = 0,094$). A *mások érdekében tett aktivitás* (II.2.) mindhárom skálájának statisztikai elemzése szignifikáns eredményt hozott. 12,5%-al több művész vett részt olyan aktivitásban, amely nem a közvetlen környezetén, hanem távolabbi embereken segített. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 9,613, $df = 1$, $p = 0,002$), a Cramer-féle V együttható gyenge, de szignifikáns kapcsolatot ($C = 0,117$, $p = 0,002$) mutat a két változó között. 8,9%-al több művész gondolkodott el azon, hogy tudását és tapasztalatát hogyan és kinek ajánlja fel a járvány leküzdéséhez. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 4,871, $df = 1$, $p = 0,027$), a Cramer-féle V együttható nagyon gyenge, de szignifikáns kapcsolatot ($C = 0,084$, $p = 0,027$) mutat a művészlét és *mások érdekében tett aktivitás* (II.2.) között. 7%-al több művész gondolkodott el azon, hogyan tudna segíteni a frontvonalon dolgozóknak. A khi-négyzet próba tendenciaszintű kapcsolatot mutat a két változó között (khi-négyzet = 3,074, $df = 1$, $p = 0,08$).

Az új információk megszerzése (II.6.) alkálán egy tétel elemzése mutatott ki különbséget: 6,2%-al több művész törekszik arra, hogy a járvánnyal kapcsolatos információkat beépítse a mindennapokba. A khi-négyzet próba tendenciaszintű kapcsolatot jelez (khi-négyzet = 2,869, $df = 1$, $p = 0,09$).

A teljes újrakezdés stratégiájával (II.7.) is merészebben élnek a művészek: 14%-al több művész gondolkodott el úgy a járványról, hogy a jelenben lenullázza ugyan a lehetőségeket, de a végén új perspektívákat nyithat. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 12,132, $df = 1$, $p = 0$), a Cramer-féle V együttható gyenge, de szignifikáns kapcsolatot ($C = 0,132$, $p = 0$) mutat. És 7,4%-al több művészen merült fel az a gondolat, hogy a járvány végén újratervezi az életét. A khi-négyzet próba tendenciaszintű kapcsolatot mutat a két változó között (khi-négyzet = 3,622, $df = 1$, $p = 0,057$).

A helyzetből való kilépés alkálán (II.8.) is azonosítottam különbséget: 8,7%-al több művész számolt be arról, hogy a járvány megjelenése óta voltak fatalista gondolatai. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 6,600, $df = 1$, $p = 0,010$), a Cramer-féle V együttható gyenge, de szignifikáns kapcsolatot ($C = 0,097$, $p = 0,010$) mutat a művészlét és a helyzetből való kilépés (II.8.) stratégiája között.

A társadalmi közegű megküzdési stratégiák (II.) gyakoriságának százalékos eloszlása az 5. ábrán látható, az adatok a 3. táblázatban olvashatók. A táblázat oszlopainak számozása a grafikon értékpontjait követi. A szignifikáns különbségeket bold betűstílussal jelöltem.

A III. fő kategóriában, a kulturálisan meghatározott megküzdési stratégiák közül a *tradíciók erejére való támaszkodásban* (III.1.), a *védettségbe vetett hit* tekintetében (III.2), az *életnek folytatódnia kell*

3. táblázat: Művészek és nem művészek között kimutatott különbségek a társadalmi közegű megküzdési stratégiák alkalmazásában

	1. Társas környezet segítsége	2. Segítség- nyújtás	3. Össze- fogás	4. Közös sors	5. Mások érdeke- ben tett aktivitás	6. Kommuni- kációs mód megvál- toztatása	7. Szerep- váltás	8. Új ismeret- etek megszer- zése	9. Teljes újra- kezdés	10. Helyzet- ből való kilépés
Művé- szek	49,1%	62,3%	60,1%	50,4%	54,4%	27,6%	27,6%	65,4%	57%	28,9%
Nem művé- szek	35,7%	53,7%	47,7%	42,1%	41,9%	22,8%	22,8%	71,6%	43%	20,2%

hiedelmében (III.3.) és az élet újraértékelésének stratégiájában (III.9.) találtam statisztikai különbséget a két vizsgált csoport között. 27,6%-al több művészenk jutott eszébe olyan művészeti alkotás, vallási elem, amely kapcsolódik a járványhoz. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 47,747, $df = 1$, $p = 0$), a Cramer-féle V együttható közepes erősséghez tartó, szignifikáns kapcsolatot ($C = 0,262$, $p = 0$) mutat. 7,3 %-al több művészenk jutott eszébe olyan régi ismeret, amely hasznos lehet a járvány miatt kialakult helyzetben is. A khi-négyzet próba tendenciaszintű kapcsolatot mutat (khi-négyzet = 3,420, $df = 1$, $p = 0,064$). És 6,9%-al több művész családjában merült fel olyan régi történet, amely a jelen válságra is vonatkoztatható. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 3,859, $df = 1$, $p = 0,049$), a Cramer-féle V együttható nagyon gyenge, de szignifikáns kapcsolatot ($C = 0,074$, $p = 0,049$) jelez a művészlét és a tradíciók erejére való támaszkodás (III.1.) között.

A védettségbe vetett hit (II.2.) skáláján egy tételnél találtam szignifikáns különbséget: 9,5%-kal több művész érzi úgy, hogy vannak olyan erőforrásai (pl. hit, vallás, tudás, család, szerencse), amelyek megvédik a bajtól. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 8,207, $df = 1$, $p = 0,004$), a Cramer-féle V együttható gyenge, szignifikáns kapcsolatot ($C = 0,108$, $p = 0,004$) mutat.

Az életnek folytatódnia kell (II.3.) alszála mindhárom tétele statisztikai különbséget mutat a művészek és nem művészek között. 6,8%-al több művész ragaszkodik a napi feladatok elvégzéséhez a járvány ellenére is. A khi-négyzet próba tendencia-szintű különbséget mutatott ki (khi-négyzet = 3,216, $df = 1$, $p = 0,073$). 3,9%-al több művész gondolja úgy,

hogy a járvány ellenére az életnek folytatódnia kell. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 4,118, $df = 1$, $p = 0,042$), a Cramer-féle V együttható nagyon gyenge, de szignifikáns kapcsolatot ($C = 0,077$, $p = 0,042$) mutat. És 9,5%-al több művész nyilatkozott úgy, hogy a járvány ellenére nem változtat a mindennapi szokásain. A khi-négyzet próba szignifikáns (khi-négyzet = 6,746, $df = 1$, $p = 0,009$), a Cramer-féle V együttható gyenge, szignifikáns kapcsolatot ($C = 0,098$, $p = 0,009$) mutat a művészlét és az életnek folytatódnia kell (III.3.) stratégiája között.

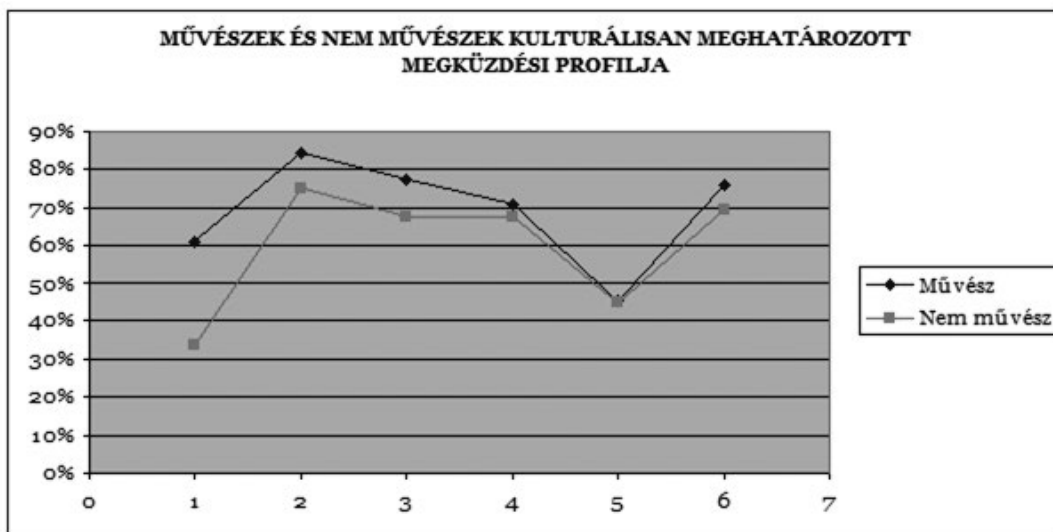
Az élet újraértékelése (III.9.) skáláján pedig az derült ki, hogy 6,5%-al több művész gondolkodott el az élet nagy kérdésein a válsághelyzet kezdete óta. A khi-négyzet próba tendencia szintű különbséget mutatott ki (khi-négyzet = 3,198, $df = 1$, $p = 0,074$).

A kulturálisan meghatározott megküzdési stratégiák (II.) gyakoriságának százalékos eloszlása a 6. ábrán látható, az adatok a 4. táblázatban olvashatók. A táblázat oszlopainak számozása a grafikon értékpontjait követi. A szignifikáns különbségeket bold betűstílussal jelöltem.

A 7. ábrán mindhárom fő kategória összesített eredményeit látjuk, amely kiadja művészek és nem művészek teljes megküzdési profilját.

A fenti adatokból kiderült, hogy a művészek nagyobb százalékban vesznek részt a tágabb társas környezetükre irányuló segítő akciókban, és közvetlen környezetükben is jellemzőbb rájuk a segítségnyújtás a nem művész végzettségűekhez képest. 10,3%-al több művész nyilatkozott arról, hogy a

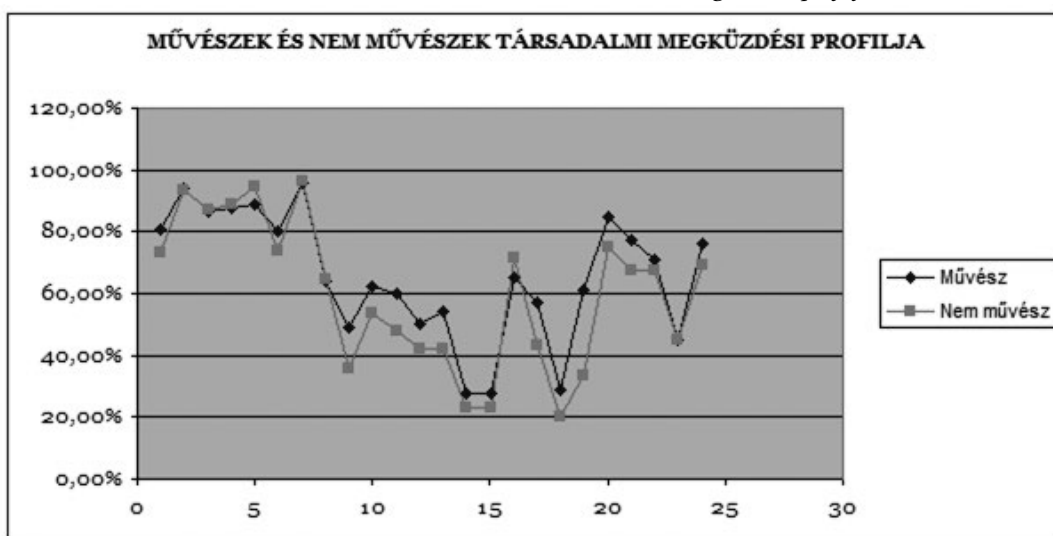
6. ábra: Művészek és nem művészek kulturálisan meghatározott megküzdési profilja

4. táblázat: Művészek és nem művészek között tapasztalt különbségek a kulturálisan meghatározott stratégiák alkalmazásában

	1. Tradíciók erejére támaszkodás	2. Védettségbe vetett hit	3. Az életnek folytatódnia kell	4. Tartalék- képzés	5. Több lábbon állás	6. Az élet újra- értékelése
Művész	61%	84,6%	77,2%	71,1%	45,2%	75,9%
Nem művész	33,4%	75,1%	67,7%	67,7%	44,9%	69,4%

7. ábra: Művészek és nem művészek társadalmi megküzdési profilja

közvetlen környezetében nyújtott olyan segítséget másoknak, amelynek a szintje túlmutat az átlagos hétköznapi szokásos segítségnyújtás szintjén. 12,7%-al több művész vette észre magán azt, hogy a válság kezdete óta keresi a lehetőségét, hogy másoknak segítsen. 6,3%-al több művész vette észre, hogy ha segít valakin, az neki is örömet okoz (II.1. segítségnyújtás). 12,4%-al több művész kezdeményezett vagy vett részt olyan összefogásban, amely segít a válság kezelésében (II.1. összefogás). Valamint 12,5%-al több művész vett részt olyan aktivitásban, amely nem a közvetlen környezetén, hanem távolabbi embereken segített (II.2. mások érdekében tett aktivitás). A segítségnyújtás konkrét tartalmát, a művészek válság idején mutatott társadalmi felelősségvállalásra való hajlandóságát a következő kérdéssel mértem fel: „Művészként van-e, lehet-e valamilyen önkéntes szerepvállalásod a járvány idején?” A kérdésre összesen 197 érvényes válasz érkezett. A nem művészekről érkező válaszokat kiszűrtem. A kérdésre 93 fő válaszolt igennel, 71 fő nemmel és 33 fő válaszolta azt, hogy lehet vagy lehetne a művészeknek ilyen társadalmi feladatuk. A „nem” válaszok egy része a család, a gyerekek, vagy a tanári munka miatt született. Pl. „Leköt, hogy 120 diáknak a normalitás látszatát biztosítom a hétköznapiakban”. Voltak olyan válaszadók, akik az önkéntes szerepvállalást nem önállóan, hanem szervezeten, irányítással képelték volna el: „Sajnos nem tudok róla. Ha a képességeimmel lehetne, már rég önkénteskednék valamit”. Mások a művészi diszpozíció részének tekintik a társadalmi szerepvállalást is: „Erőltetésnek érzem feltétlenül reflektálni a helyzetre, de ha úgy éreztem volna megtettem volna”. A lehet-lehetne típusú válaszok között megjelenik az énközpontúság: „Lehetne, de nem törődtem másokkal, és ez nem változik”. Illetve ennek időleges változata is, a helyzet szubjektív súlyossága miatt megjelenő énközpontúság: „Biztos lehetne, ha akar-nám, de szerintem legtöbbünket a saját túlélésünk most jobban foglalkoztat ennél”. Mások az érzelmi sokkra hivatkoznak: „Akár lehetne, de még eléggé a leblokkolt állapotban bambulok sokat, mint hogy barmit cselekednék”. Vannak olyanok is, akik konkrétan látják a lehetőségeket, de még nem jutottak el a cselekvésig: „Lehetne, pl. hangoskönyvet felolvasni vakoknak, vagy gyerekeknek mesét... (egyiket sem tettem idáig)”. És a lehet válaszok között is megjelenik a művészi diszpozíció mint szempont: „Lehet, de ez nehezebben megoldható komoly művészi színvonalon, mint ahogy ezt teszik a könnyedebb műfajokban”.

A 93 igen válasz közül 47 konkrét megvalósult felelősségvállalási akcióról szólt, 46 válasz tervekről,

elképzelésekről. A 93 igen válasz közül 42 válasz művészi tartalmú segítségnyújtást, szerepvállalást ír le, 27 nem művészi tartalmú, hanem általános emberi felelősségvállalást, amelyet egyik válaszadónk így fogalmazott meg: „Önkéntes vagyok, de nem művészként, hanem emberként”. Az általános emberi feladatvállalások körében az általános segítségnyújtás mellett megjelent anyagi támogatás is: „Támogatatom azon kollégáimat, akik nem rendelkeznek alapjövedelemmel”. A megfogalmazott célok közül leggyakrabban a lelki egészség megőrzését célozta a megkérdezett művészek önkéntes tevékenysége. A válaszok közül két példát emelek ki:

„Szerintem a művészet szerepe ilyenkor is fontos, hiszen a lelki egészség fenntartása az otthonainkba bezárva különösen nehéz lehet. A közönségünk elérése, a járvány okozta nehézségek feledtetése (ha csak percekre is) fontos feladat. A zenekarunk tagjaival ezen dolgozunk. Ezen kívül civil önkéntes feladatot is vállaltam a városomban, ami a művésztől teljesen független volt”.

„Igen, íróként karitatívan publikálok és nyíltan kiálltam egy stand-up humor kampánnyal amellett, hogy az emberekben a pozitivitást kell erősíteni, mert ez a lelken át a testi egészségre is kihat, így talán könnyebben és erősebben tudjuk átvészelni a járványt”.

A művészek feladatuknak érzik a közös sors (II.1.) átélésének megerősítését is. A közös sors (II.1.) átélése több rétegben is megjelenik, egyrészt, mint alkotások témája:

„Az önkifejezés, és annak mások felé megmutatása segít azonosulni egy helyzettel. A művészet a kommunikáció különleges eszköze, ezért a szerepvállalás egy személyes megélése lehet a nehéz helyzetnek, amit megmutatva másoknak könnyíteni tudunk egyesek élethelyzetén, mert talán emiatt nem érzik magukat egyedül”.

Másrészt a művészek is ugyanazokat a veszélyeket, korlátozásokat élik meg, mint az általános lakosság, és amelyik művész teheti, ha erre lehetőséget lát, tevékenységükkel be is lépnek a közös sors erőterébe: „A szomszéd egy trombitaművész, aki reggelente 8:30-kor ébresztőt játszik az utcának. Sokkal jobb így kelni”.

A művészek véleményformáló, kommunikátor szerepe is megjelenik a válaszokban: „Több általam követett alkotó publikált különböző figyelemfelkeltő anyagot a vírusról, magyarázatot, példálózást, tréfásan, szájbarágósan”. Ezen kívül több alkotó részt

vett a Maradj otthon! kampányban is. A szórakoztatást is több válaszdó fontos célként jelölte meg. A szórakoztatásnak is számtalan mögöttes funkciója lehet: főleg a figyelemelterelés, valamint a közönség lelki egészségének megőrzéséhez szükséges megnevetetés, vagy a helyzetből, realitásból való kiemelésük. A megkérdezett művészek közül többen kifejezetten az otthonrekedt családokat, gyerekeket választották célközönségnek: „Jómagam most a gyerekeket és a családokat céloztam meg versekkel, mesékkel és történetekkel melyeket saját szerzeményeim is. Magam illusztrálom, közben még remélhetőleg megtanulom a kiadványszerkesztést is. Szóval összekötöm a kellemest a hasznossal”. „Felvidítani az embereket, főleg a gyerekeket, színészeket osztok gyerekeknek”. Más válaszdónk abban gondolkodott, hogy a nagy tömegekben egy helyre bezárt emberek szórakoztatását vállalná: „Vannak kezdeményezések, hogy kis létszámú együttesekkel bemegyünk pl. a panelek közé, de ez még csak terv”.

A válaszok között minden művészeti terület képviseltette magát megvalósult vagy tervezett kreatív ötletekkel. Építészeti példának a következő: „Piaci standok elrendezése, olyan piacok kialakítása, amikben megoldható a megfelelő távolságtartás és a kontaktusok csökkentése. Ezek az elméleti megoldások akkor fognak nagyobb szerepet kapni, ha hosszabb ideig fog fennmaradni az adott helyzet vakcina nélkül és az egészségügyi helyzet valamennyire stabilizálódik...”. Festészeti példák: „Több képemet is adományként adtam, melyeket licitre bocsájtottak a befolyt összegből pedig maszkokat vettek a rászoruló nyugdíjasoknak”.

„Indítottunk egy jótékonyági kezdeményezést festő kollégákkal”. „Internetes tárlatokon veszek részt”. A design területéről érkező szerepvállalások: „Igen, terveztem már logót lélegeztetőgépek, segítettem tájékoztató anyagok összeállításában”.

Zenészek megoldásai: „Zenei produkciókkal, melyeket megosztunk különféle fórumokon, tömegekre lehet hatni”. „Online mise-szolgálat (pl. egyházzene-szervezés, orgonálás)”.

Szépírói feladatvállalás: „Napi rövid novellák írása, Facebookon megjelenítése”. Fotós részvétel: „Fotózzunk maszkos modelleket elhagyott helyszíneken”.

4. Konklúzió

Társadalmi megküzdési profil tekintetében jelentős különbségeket tártam fel művészek és a nem művészként élő felnőtt magyar lakosság között.

Művészek és nem művészek között mennyiségi és minőségi különbségeket is mutat a két profil eltérése. A különbségek következtetések: ha egy alskálán különbség mutatkozik a két csoport között, akkor általában az alskála minden tételénél kimutatható statisztikai különbség. Bár az *egyéni-intrapszichés megküzdési profil* (I.) majdnem egy vonalon halad a két csoportban, lényeges minőségi-tartalmi különbségek figyelhetők meg a *társas közegű megküzdési profilknál* (II.), valamint jelentős mennyiségi és tartalmi különbségek a *kulturálisan meghatározott stratégiák* (III.) esetében. A 24 vizsgált megküzdési stratégia közül 15 esetben rögzítettem statisztikai különbséget, és 9 stratégiát tekintve nincs különbség a két csoport között. 13 stratégiánál állapítható meg az, hogy a művészek gyakrabban alkalmazzák ezeket a taktikákat, míg 2 stratégia esetében – az *új ismeretek megszerzésében* (II.6.) és az *óvatosság* (I.5.) mindhárom tételében – a művészek úgy nyilatkoztak, hogy kevésbé támaszkodnak ezekre a módszerekre. Az adatok alapján elmondhatjuk, hogy a művészek a felnőtt magyar lakossághoz képest gyakrabban alkalmazzák az *átértékelés-átkeretezés* (I.1.) stratégiáját, kevésbé *óvatosság* (I.5.), és az *időstratégiák helyes alkalmazása* (I.6.) közül erősebben támaszkodnak a hosszú távú tervezés fenntartó erejére. Az *egyéni-intrapszichés stratégiák* (I.) mindegyike nagyon gyakran alkalmazott, általános érvényű taktika, amelyekről 10 főből általában 8-9 főnél felmerül, hogy válság idején hasznosak lehetnek. A *társas környezet segítségének elfogadása, a segítségnyújtás, az összefogás, a közös sors átélése* (II.1.), valamint a tágabb környezetben véghez vitt segítő akciók, a *mások érdekében tett aktivitások* (II.2.) mind ritkán alkalmazott stratégiáknak bizonyultak a felnőtt magyar lakosság körében. Gyakoriságuk – egy kivételével, a segítségnyújtás 53,7%-án kívül – 50% alá esik, vagyis az embereknek kevesebb, mint a fele vesz részt ilyen típusú társadalmi közegű, társakra irányuló megküzdési stratégiákban. Ezzel szemben művészek körében ezek a stratégiák egy színttel feljebb foglalnak helyet a megküzdési repertoárban, és művészek körében közepes mértékben alkalmazott stratégiákká válnak. A művészek tehát az általános lakossághoz képest gyakrabban vesznek részt a közösségi, segítségnyújtást és empátiát igénylő stratégiákban. A művész populációban 10 főből 6 főnél számíthatunk ilyen viselkedésre, míg az általános lakosság köréből 10 főből 4 vesz részt ilyen akciókban. Az *új ismeretek megszerzésénél* (II.6.) fordított a helyzet. Az új ismeretek megszerzése és beépítése a napi gyakorlatba gyakran alkalmazott stratégia

a felnőtt magyar lakosság körében. 10 főből 7 fő igyekszik alkalmazni. Míg művészek körében közepes mértékben népszerű stratégiaként van jelen. 10 művészből 6 törekszik az új ismeretek beépítésére. A *helyzetből való kilépés* (II.8.) ritkán alkalmazott stratégiájában mennyiségi különbséget találtam. A művészek gondolataiban valamivel gyakrabban fogalmazódik meg a *helyzetből való kilépés* (II.8.) lehetősége. A felnőtt magyar lakosság körében 10 főből 2 főnél merül fel ez a gondolat, míg művészek körében 2-3 főnél. A legnagyobb különbséget a *tradíciók erejére való támaszkodás stratégiájánál* (III.1.) regisztráltam. A tradíciók felelevenítése ritkán alkalmazott stratégia a nem művész felnőtt magyar lakosság körében. 10 főből 3 fő próbálkozik kultúrába ágyazott, hagyományokból gyökerező megoldásokat alkalmazni. Művészek körében ez az arány megduplázódik, és 10 művészből átlagosan 6-an nyúlnak vissza a tradíciókhoz. Több művész támaszkodik a *védetségbe vetett hitre* (III.2.), az *életnek folytatódnia kell* (III.3.) hiedelmére és az *élet újraértékelésének* stratégiájára (III.9.) is. Mindhárom stratégia a gyakran alkalmazott módszerek köré tartozik. Nehézségek idején 10 művészből átlagosan 7-8 fő él ezekkel a stratégiákkal.

A művészek és a felnőtt magyar lakosság társadalmi megküzdési profiljában tapasztalt különbségeket a művészek személyiségtípusára, gondolkodási sémákra, valamint a művészeti oktatás és a művészeti társas közegek sajátosságaira vezetem vissza. A társadalmi megküzdési stratégiák III. fő kategóriájában – a *kulturálisan meghatározott megküzdési stratégiáknál* – megfigyelt lényeges tartalmi és gyakoriságbeli különbségek egyértelműen a művészeti oktatásra vezethetők vissza. A művészek jelentős művészettörténeti, irodalmi, zenetörténeti képzésben vesznek részt, melynek szerves része a mitológia és a vallástörténet is. Tehát a tradíciókra, kulturális termékekre, szimbólumokra vonatkozóan jelentős és könnyen hozzáférhető háttértudással rendelkeznek a nem művészképzésben részt vett felnőtt lakossághoz képest. Napi gyakorlatukban, alkotó művészként gondolkodásukat mélyen átítatja a kulturális tudás és a kulturális termékekkel, művészeti elemekkel, szimbólumokkal végzett mentális műveletek. Ez látható az eredményekben is, hogy a populáció különböző alcsoportjai közül a művészek azok, akik jelentős mértékben képesek támaszkodni a kulturálisan meghatározott stratégiákra, elsősorban a *tradíciók erejére* (III.1.), és a *védetségbe vetett hitre* (III.2.). Az *életnek folytatódnia kell hiedelem* (III.3.) a kultúrán kívül a napi

tevékenységek fenntartására is támaszkodik, amely tényező pedig az életformából fakad. Az alkotás, a zene, vagy az előadóművészeti tevékenységek gyakorlása kiragad a hétköznapiakból, az ezekhez való ragaszkodás biztosítja a stresszorokkal szemben kivívható pihenőidőt, és ily módon hozzájárul a sikeresebb megküzdés – pszichés feldolgozás és értelmezés – egyes elemeinek fenntartásához. Az *élet újraértékelésénél* (III.9.) megfigyelt gyakoriságot szintén elsősorban a művészeti oktatással, másodsorban a művészekre inkább jellemző gondolkodási sémákkal magyarázom. Az oktatást tekintve a művészek az irodalmi művek ismeretén keresztül, valamint a zenei, képzőművészeti alkotások történeti hátterén keresztül számos példát ismernek arra vonatkozóan, hogy egy történetnek hányféle olvasata lehet. A perspektívaátvétel és a nézőpontváltás iskolájának tapasztalataival könnyebben képesek eljutni nagyléptékű újraértékelésekhez, még saját sorsukat, saját életükre vonatkozóan is. A gondolkodási sémák oldaláról tekintve a sokféleség, a többszemponúság kellően rugalmassá teszi a gondolkodásukat, ezért kevésbé alakítanak ki megrögződéseket, merev gondolati sémákat, ezért az újraértékelés is egy könnyebb mentális művelet a számukra, mint a nem művész felnőtt magyar lakosság képviselő számára.

A II. fő kategóriában megfigyelt különbségeket a művészeti társas közegek sajátosságaival magyarázom. Természetesen léteznek magányos alkotók is, de a művészeti ágazatok nagy része közösségben, csoportokban művelhető. Gondolok elsősorban az előadóművészeti ágazatokra, a zeneművészetre, színházra, filmművészetre. De a képző- és iparművészek is többnyire alkotóközösségekbe, műhelyekbe tömörülnek, talán egyedül az irodalmi műfajok művelői vonulnak vissza magányukba. A közösen létrehozott produkció kifejezetten facilitálja az egymásra utaltság érzését, a *közös sorsot* (II.1.), és a résztvevő művészek nap mint nap megtapasztalják az *összefogás* (II.1.) erejét. Együtt dolgozó, alkotó közösségekben könnyebb a *segítségkérés* (II.1.), és magától értetődőbb a *segítségnyújtás* (II.2.) is.

Az *új ismeretek megszerzése* (II.6.) terén tapasztalt különbség, vagyis az, hogy a művészek kevésbé támaszkodnak az új ismeretekre, a sajátos gondolkodási stílusra vezethető vissza. Bár a művészek gondolkodása többnyire rugalmasabb, mégis a saját ötletek megvalósítása miatt énközpontúbbak, a mentális tartalmak és műveletek autonómabbak. Ez az autonómia tükröződik abban is, hogy az új ismeretekre kevésbé kíváncsiak.

A helyzetből való kilépés stratégiájának (III.8.) művészek körében dokumentált nagyobb gyakorisága egyrészt a kulturális tudásra, másrészt az autonómia-törekvésekre vezethető vissza. Akár a fatalizmus, akár a helyzetek negálása, vagy akár az élet elhajtása mind-mind kulturális termék, mindegyik jól ismert művészeti-filozófiai vonulatból, trendből, stílusból fakad, amelyek mind könnyebben hozzáférhetőek a művészek számára.

Az I. fő kategória, az egyéni-intrapszichés megküzdési stratégiái közül az *átértékelés* (I.1.) művészek körében tapasztalt nagyobb gyakorisága az élet újraértékelésének stratégiájával (III..9.) kapcsolatban levezetett tényezőkből ered. Hozzájárul a gondolkodás rugalmassága és a kulturális ismeretek keresztlül megszerzett minták. Az *óvatosság stratégiájánál* (I.5.) tapasztalt következetes különbségek egyrészt a művészek gondolkodásának autonómiájából ered, másrészt pedig az életformájuk esetleges lezserségéből. Az *időstratégiák helyes alkalmazásánál* (I.6.) tapasztalt előny az alkotó munka rutinjából fakadhat. A művészeti alkotások keletkezése általában egy hosszabb folyamat, ezért a művészek könnyebben gondolkodnak tágabb időstruktúrákban.

Jelen kutatásom gyengesége – ahogyan azt a minta szociodemográfiai jellemzőinek ismertetésekor is hangsúlyoztam – hogy, a vizsgált minta nem reprezentatív, és a felsőfokú végzettségűek, valamint a művészeti diplomások felülreprezentációja szűkítheti az eredmények általánosíthatóságának kereteit. Mindezek ellenére a művészek és a nem művész felnőtt magyar lakosság között kimutatott különbségek jelentősek és rámutatnak arra, hogy a társadalom különböző csoportjai számára könnyebben hozzáférhető ismeretek, kulturális háterek hatással vannak arra, hogy az adott csoport milyen krízis-stratégiákkal néz szembe a nehézségekkel. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy minősítési különbségek nincsenek a megküzdési profilok között. Nem állíthatjuk azt, hogy a művészek jobb megküzdők lennének a magyar felnőtt lakossághoz képest. Eredményeim azt mutatják meg, hogy a különböző társadalmi csoportok sajátos, rájuk jellemző megküzdési repertoárral rendelkeznek, amely különbségek egy-egy konkrét válság leküzdésében több szempontú megközelítést nyitnak, amely végső soron növeli a társadalom egészére nézve a megküzdési siker valószínűségét.

Felhasznált szakirodalom

- Andorka Rudolf 2006 *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor 2007 *Túlélési stratégiák, társadalmi adaptációs módok*. Budapest, Kossuth Kiadó.
- Kisdi Barbara 2012 *A kulturális antropológia története, elméletei és módszerei*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Budapest.
- Korpics Márta 2011 *Az interkulturális kommunikáció*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs. http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/interkult_komm/index.html (Letöltve: 2019.12.14.)
- Lázár, Zsolt – Kokovic, Dragan 2017 *Kultúrszociológia – a kulturális antropológia elemeivel*. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski Fakultet, Novi Sad.
- Mund Katalin 2002 *Járványos kultúra*. www.buksz.c3.hu. <http://buksz.c3.hu/0203/05birmund.pdf> (Letöltve: 2020.01.04.)
- Oláh Attila 2004 *Psychological Immunity: A New Concept in Coping with Stress*. Applied Psychology in Hungary, V., 149-191.
- Wessely Anna 1998 *A kultúra szociológiája*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Williams, Raymond 1965 *The Long Revolution*. Penguin, Harmondsworth.
- Williams, Raymond 1998 A kultúra. In Wessely Anna szerk. *A kultúra szociológiája*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Vukovich G. 2020 *Magyarország 2019*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo_2019.pdf